

УДК 37.0:37.013(477)

Н. В. Петренко,

старший викладач, завідувач кафедри фізичного виховання
(Миколаївський національний аграрний університет)
nata.petrenko.65@mail.ru

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ВНЗ

У статті розкрито проблему визначення педагогічної компетентності викладача фізичного виховання. Поняття "компетентність" розглядається як спроможність кваліфіковано виконувати завдання або певного виду роботу. Надається аналіз позиції науковців з проблеми формування предметної та педагогічної компетентності викладача вищої школи. Ефективність професійної діяльності значною мірою визначає педагогічна компетентність фахівця, яка формується на етапі навчання, остаточно сформовується і розвивається у процесі практичної діяльності.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, педагогічна компетентність, викладач фізичного виховання, педагогічна компетентність викладача фізичного виховання.

Вступ. У сучасних умовах розвитку суспільства якість підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах значною мірою визначається рівнем педагогічної компетентності професорсько-викладацького складу, його здатністю до підвищення ефективності педагогічної діяльності. Таким чином, актуальною проблемою сьогодення є не тільки удосконалення предметної компетентності викладача вищої школи, а й формування його педагогічної компетентності.

Мета статті: розкрити основні аспекти наукового пошуку фахівців у галузі освіти щодо проблеми визначення педагогічної компетентності викладача фізичного виховання.

Визначення педагогічної компетентності викладача фізичного виховання. Ключовими поняттями нашого дослідження є поняття: "компетентність", "компетенція", "професійна компетентність", "педагогічна компетентність", "викладач фізичного виховання", "педагогічна компетентність викладача фізичного виховання", "методична робота".

Одним із ключових понять дослідження є термін "педагогічна компетентність викладача фізичного виховання". Оскільки поняття "компетентність" визначається неоднозначно, вважаємо за доцільне розглянути його зміст та розкрити зв'язок з іншим близькоспорідненим поняттям – "компетенція".

Поняття "компетентність" трактується як:

- властивість за значенням компетентний, тобто який [1]: 1) має достатні знання в якій-небудь галузі; 2) з чим-небудь добре обізнаний; 3) ґрунтується на знанні; кваліфікований; 4) має певні повноваження;
- досвідченість суб'єкта у певній сфері [2];
- здатність успішно задовольняти індивідуальні й соціальні потреби, діяти й виконувати поставлені завдання [3];
- динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність;
- результат навчання на певному рівні вищої освіти.

Поняття "компетентність" розглядається як спроможність кваліфіковано здійснювати діяльність, виконувати завдання або певного виду роботу, при цьому містить набір знань, навичок та відносин, що дають змогу особистості ефективно здійснювати діяльність або виконувати певні функції, спрямовані на набуття визначених стандартів у галузі професії або виду діяльності.

Л. Канішевська зазначає, що компетентність ґрунтується на знаннях і вміннях, але ними не обмежується, охоплюючи особистісне ставлення людини до них, а також її досвід, який дає змогу ці знання "вплести" в те, що вона вже знала, та спроможність збагнути життєву ситуацію, у якій вона зможе їх застосувати [4]. Тому кожна компетентність побудована на поєднанні пізнавальних ставлень і практичних навичок, знань і вмінь, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, тобто усього того, що можна мобілізувати для активної дії.

На думку Н. М. Бібік, компетентність – стосовно структури змісту освіти, який побудовано в сучасних стандартах за галузевим принципом і в програмах – за предметним, – виводить метарівень, універсальний, що в інтегрованому вигляді представляє освітні результати, які досягаються не лише засобами змісту освіти, але й соціальної взаємодії; як у міжособистісному, так і в інституційному культурному контексті [5].

Досліджуючи сучасний стан розробленості поняття "компетентність" у психологічній і педагогічній літературі, А. М. Гуржій робить висновки, що дане поняття частіше розглядається як оцінна категорія, що характеризує людину як суб'єкта певного виду діяльності й забезпечує досягнення успіхів у ній [6]. У процесі цього оцінюються такі компоненти, як структура знань і вмінь, ціннісні орієнтації, ставлення до

діяльності, її результативність і здатність до її удосконалення. Іншими словами, компетентність – це усталена готовність і спроможність особистості до функціонування зі "знанням справи". Останнє залежить від таких основних елементів: ґрунтовне розуміння змісту завдань і проблем, що розв'язуються; присутність школи життя у цій галузі; майстерність відбирати засоби та способи функціонування, еквівалентні реальним обставинам місця й часу; відчуття відповідальності за досягнуті наслідки; спроможність навчатися на помилках і вносити коригування у процес досягнення мети тощо.

У державному стандарті професійної освіти відмічено, що поняття "компетентність" охоплює [7]: задані навички (вимога виконувати індивідуальні завдання); використання знань і вмінь на робочому місці на рівні встановлених вимог до даної роботи; здатність відповідально виконувати обов'язки і досягати очікувані результати; здатність знаходити рішення у нестандартних ситуаціях; здатність застосовувати знання і вміння у нових умовах виробничої діяльності.

У документі "Стратегії модернізації змісту загальної освіти" під компетентностями розуміється здатність учнів (їх потенціал) здійснювати складні культуродоцільні види дій. Основними ідеями цього підходу є наступні [8]: 1) компетентність є ключовим, своєрідним "вузловим" поняттям, оскільки воно, по-перше, поєднує в собі інтелектуальний і навичковий складники освіти; по-друге, в понятті компетентності закладено ідеологію інтерпретації змісту освіти, сформованого "від результату" ("стандарт на виході"); по-третє, ключова компетентність є інтегративною за природою, тому що вона містить низку однорідних чи близьких умінь і знань, що належать до широких сфер культури та діяльності (інформаційної, правової тощо); 2) не слід протиставляти компетентності знанням чи вмінням і навичкам. Поняття компетентності ширше за поняття знання, уміння, навички; воно містить їх у собі (хоча, зрозуміло, не йдеться про компетентність як про просту адитивну суму "знання – уміння – навички", це поняття трохи іншого значеннєвого ряду); 3) поняття компетентності охоплює не тільки когнітивний і операціонально-технологічний складники, а й мотиваційний, етичний, соціальний та поведінковий. Воно містить результати навчання (знання й уміння), систему ціннісних орієнтацій, звички тощо; компетентності формуються в процесі навчання, і не лише в школі, але і під впливом родини, друзів, роботи, політики, релігії, культури тощо. У зв'язку з цим реалізація компетентнісного підходу залежить від загальної освітньо-культурної ситуації.

У програмі "DeSeCo" ("Визначення та відбір компетентностей: теоретичні й концептуальні засади") представлено наступне тлумачення поняття "компетентність" [9]: 1) компетентність виявляється лише в реальній дії (на яку впливають мотиви, цілі та наміри діючого), що здійснюється в певній ситуації. Зовнішні вимоги – соціальний контекст ситуації входить до компетентності поряд з індивідуальними здібностями і схильностями; 2) компетентність, крім когнітивних компонентів, включає рухові й розумові навички, знання, мотивацію, ціннісні й етичні орієнтації, установки та інші соціальні та поведінкові компоненти, тобто все те, що може бути мобілізованим для ефективної дії; 3) компетентності набуваються і розвиваються довільно через дії і взаємодії в найрізноманітніших формальних і неформальних освітніх ситуаціях; 4) ключові компетентності суттєві для успіху в різних сферах життя будь-якої людини і суспільства. Тому вони потрібні кожній людині й усьому соціуму. Відокремлення ключових компетенцій залежить від цінностей певного соціуму, від того, що робить людину успішною соціально, економічно й особистісно в конкретному соціумі.

Проблема узгодження змісту понять "компетентність" і "компетенція" виступає сьогодні в українському науковому просторі як проблема часто суб'єктивної інтерпретації. Розглянемо існуючі визначення поняття "компетенція" та з'ясуємо загальне та відмінне між поняттями "компетентність" і "компетенція".

Поняття "компетенція" трактується як:

- добра обізнаність із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи;
- відчужена від суб'єкта, наперед задана соціальна норма (вимога) до освітньої підготовки учня, необхідна для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері, тобто соціально закріплений результат;
- єдина (узгоджена) мова для опису академічного і професійного профілів і рівнів вищої освіти;
- певні внутрішні потенційні, приховані психологічні новоутворення (знання, уявлення, програми дій, системи цінностей і відносин), які потім виявляються у компетентностях людини як актуальних, діяльнісних проявах; знання і досвід у тій чи іншій сфері діяльності;
- комбінація характеристик (щодо знань та їхнього застосування, навичок, обов'язків і позицій й використовуються для опису рівня або ступеня, у яких людина може продемонструвати їх). У цьому контексті компетенція або набір компетенцій означають, що людина може виявити певні здібності або навички й виконати завдання так, що це дозволить оцінити рівні досягнень. Компетенції можуть демонструватися й, отже, оцінюватися.

Ерпенбек розглядає компетенцію як диспозицію самоорганізації. З огляду на ту обставину, що проблемні рішення й дії приймаються й реалізуються в комплексних, динамічних системах, таких, як більшість сьогоденних підприємств й організацій, компетенції можна зрозуміти в контексті сучасної

теорії самоорганізації, синергетики, радикального конструктивізму, теорій катастроф, хаосу й складностей. Тобто, сьогодні компетенції виступають важливим персональним ресурсом (Б. Бергман).

Н. М. Бібік зазначає, що результатом набуття компетенції є компетентність, яка на відміну від компетенції передбачає особистісну характеристику, ставлення до предмета діяльності. Компетенції можуть бути виведені як реальні вимоги до засвоєння учнями сукупності знань, способів діяльності, досвіду ставлень з певної галузі знань, якостей особистості, яка діє в соціумі. Ознакою компетенції є специфічний предметний або загально предметний характер, що дає змогу визначити пріоритетні сфери формування (освітні галузі, навчальні предмети, змістові лінії). У комплексі компетенції закладено додаткову можливість подати освітні результати системно, що створює передумови для побудови чітких вимірників навчальних досягнень учнів.

Аналізуючи зміст понять "компетентність" і "компетенція" у вітчизняному науковому просторі, С. О. Сисоева виділяє, що компетенція у нашому розумінні – це визначена норма стосовно неперервної освіти, яка задається освітніми стандартами і використовується для формування вимог до результатів навчання, а компетентність – це інтегрована особистісна якість людини (її капітал), що формується на етапі навчання, остаточно оформлюється і розвивається у процесі практичної діяльності та забезпечує компетентний підхід до вирішення професійних завдань. Компетентність є оцінною характеристикою особи. Компетентності особи є її особистісним капіталом і результатом навчання у різних формах формальної, неформальної та інформальної освіти.

Л. Л. Хоружа досліджуючи проблеми впровадження компетентнісного підходу у професійну підготовку фахівців, акцентує увагу на тому, що потрібно чітко розмежовувати поняття "компетентність" і "компетенція". Звертаючись до праць А. Вербицького, який для визначення якості професійної діяльності вибрав категорії об'єктивності та суб'єктивності умов, дослідниця дійшла висновку, що об'єктивні умови (обов'язки, права та сфера відповідальності людини) будуть мати статус компетенцій, а суб'єктивні (психофізіологічні, соціальні, особистісні, духовні та професійні якості) – компетентностей. Тому для виокремлення набору компетентностей майбутніх фахівців слід провести кваліфікаційну диференціацію у визначенні змісту компетенцій відповідно до ступенів освіти і професійного поля діяльності, узгодити це з потребами ринку праці.

В. В. Краєвський та А. В. Хуторський розрізняють терміни "компетентність" і "компетенція", пояснюючи, що компетенція в перекладі з латинської "competentia" означає коло питань, щодо яких людина добре обізнана, пізнала їх і має досвід. Компетентність у визначеній галузі – це поєднання відповідних знань і здібностей, що дозволяють обґрунтовано судити про цю сферу й ефективно діяти в ній. На цій основі науковці вважають за потрібне ввести в обіг поняття "освітні компетенції" як складні узагальнені способи діяльності, що їх опановує учень під час навчання, і компетентність є результатом набуття компетенцій.

Дослідники зазначають, що загальноосвітні компетенції потрібні не для всіх видів діяльності, у яких бере участь людина, а тільки для тих, що охоплюють основні освітні сфери й навчальні предмети. Такі компетенції відбивають предметно-діяльнісний складник загальної освіти і мають забезпечувати комплексне досягнення його цілей. На думку дослідників, введення поняття освітніх компетенцій в нормативний і практичний складники освіти дозволяє розв'язувати проблему, коли учні можуть добре опанувати необхідними теоретичними знаннями, але наражаються на значні труднощі в діяльності, що вимагає застосування цих знань для розв'язання конкретних завдань чи проблемних ситуацій. Освітня компетенція припускає засвоєння учнем не відокремлених один від одного знань і вмінь, а оволодіння комплексною процедурою, у якій для кожного виділеного напряму наявна відповідна сукупність освітніх компонентів, що мають особистісно діяльнісний характер.

У посібнику Prime (Research and Development) розрізняють поняття "компетентний, компетенція, компетентність". Компетентнісний (прикметник) у значенні високоякісна діяльність ("компетентнісна людина"). Компетентність (іменник): бути компетентним ("компетентність менеджменту", "компетентність менеджера"). Компетенція (іменник) має подвійне значення: завдання, що виконуються якоюсь особою і персональні якості якоїсь особи. Крім того, виділяються широкий і вузький погляди на компетенції: вузький погляд означає дотримання правил і процедур, використання технічних/професійних навичок для виконання типових завдань; широкий погляд припускає вимоги більші, ніж необхідні для окремої роботи, що відповідають кращій існуючій практиці й майбутнім ринкам праці.

Йдеться також про два підходи до компетенцій: рефлексійний (відбиття існуючої практики й того, що люди можуть робити у теперішній час) і стратегічний (компетенції визначаються передбаченням майбутніх потреб економіки і є стимулюючими, спрямованими не тільки на те, що відбувається "тут" і "тепер").

Таким чином, спираючись на дослідження С. О. Сисоевої та І. В. Соколової, під компетентністю майбутнього викладача будемо розуміти цілісне, інтегративне, багаторівневе, особистісне новоутворення, що є результатом професійної підготовки особи у вищому навчальному закладі та в процесі неперервної

педагогічної освіти, успішність якої зумовлена сукупністю сформованих у фахівця компетенцій, які сприяють соціалізації особистості, формуванню у неї світоглядних та науково-професійних поглядів, педагогічної творчості та майстерності, визначають успішність діяльності (у т.ч. професійної педагогічної), здатність до самореалізації, саморозвитку та самовдосконалення впродовж життя.

Висновки. Таким чином, актуальною проблемою сьогодення є не тільки удосконалення предметної компетентності викладача вищої школи, а й формування його педагогічної компетентності, готовність майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту до застосування інноваційної, майбутньої професійної діяльності та самовдосконалення. Теоретичний аналіз показав, що відокремлення ключових компетенцій залежить від цінностей певного соціуму, від того, що робить людину успішною соціально, економічно й особистісно не лише в школі, але і під впливом родини, друзів, роботи, політики, релігії, культури тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. : Ірпін'я : ВТФ "Перун", 2005. – 560 с.
2. Бех І. Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу в педагогіці / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія : [Вісник АПН України]. – 2009. – № 2. – С. 27–33.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи / [Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, О. І. Локшина та ін.]. – К. : К.І.С. , 2004. – 60 с.
4. Канішевська Л. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до формування комунікативної компетентності учнів початкової школи у позаурочній діяльності / Л. Канішевська // Компетентнісно зорієнтована освіта : якісні виміри : [монографія] / редкол. : Огнев'юк В. О., Хоружа Л. Л., Сисоєва С. О., Чернуха Н. М., Терентьєва Н. О. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. – 107 с.
5. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід : рефлексивний аналіз застосування / Н. М. Бібік // Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : [Бібліотека з освітньої політики]. – Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : "К.І.С.", 2004. – 46 с.
6. Гуржій А. М. Формування професійної компетентності майбутніх учителів трудового навчання засобами інформаційно-комунікаційних технологій : [монографія] / А. М. Гуржій, Р. С. Гуревич, Л. Л. Коношевський. – Київ – Вінниця : ТОВ Фірма "Планер", 2015. – С. 20–21.
7. Державні стандарти професійної освіти : теорія і методика : [монографія] / За ред. Н. Г. Ничкало. – Хмельницький : ТУП, 2002. – 334 с.
8. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : [Бібліотека з освітньої політики]. – Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : "К.І.С.", 2004. С. 18–19.
9. Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). Strategy Paper on Key Competencies. An Overarching Frame of Reference for an Assessment and Research Program. – OECD (Draft). – 8 p.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.) [Big Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian Language] / Uklad. i holov. red. V. T. Busel. – K. ; Irpin : VTF "Perun", 2005. – 560 s.
2. Bekh I. D. Teoretyko-pryklyadnyi sens kompetentnisnogo pidkhodu v pedahohitsi [Theoretical and Applied Sense of Competence Approach to Pedagogy] / I. D. Bekh // Pedahohika i psykholohiia [Pedagogy and Psychology] : [Visnyk APN Ukrainy]. – 2009. – № 2. – S. 27–33.
3. Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti : svitovyi dosvid ta ukrains'ki perspektvy [Competency-Based Approach in Modern Education : World Experience and Ukrainian Perspectives] / [N. M. Bibik, L. S. Vashchenko, O. I. Lokshyna ta in.]. – K. : K.I.S., 2004. – 60 s.
4. Kanishevska L. Pidhhotovka maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv do formuvannia komunikativnoi kompetentnosti uchniv pochatkovo shkoly u pozaurочноi diial'nosti [Future Elementary School Teachers' Preparation to the Communicative Competence of Elementary Schools Forming in Free-Time Activities] / L. Kanishevska // Kompetentnisno zorientovana osvita : yakisni vymiry [Competence Oriented Education : qualitative measurement] : [monografiia] / redkol. : Ohneviuk V. O., Khoruzha L. L., Sysoieva S. O., Chernukha N. M., Terentieva N. O. – K. : Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka, 2015. – 107 s.
5. Bibik N. M. Kompetentnisnyi pidkhid : refleksyvnyi analiz zastosuvannia [Competence Approach : Reflexive Analysis of Application] / N. M. Bibik // Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti : svitovyi dosvid ta ukrainski perspektvy [Competence Approach : World Experience and Ukrainian Perspectives] : [Biblioteka z osvithoi polityky]. – Pid zah. red. O. V. Ovcharuk. – K. : "K.I.S.", 2004. – 46 s.
6. Hurzhii A. M. Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv trudovoho navchannia zasobamy informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii [Formation of Professional Competence of Future Teachers of Labour Studies by Means of Information and Communication Technologies] : [monografiia] / A. M. Hurzhii, R. S. Hurevych, L. L. Konoshevskiy. – Kyiv – Vinnytsia : TOV Firma "Planer", 2015. – S. 20–21.
7. Derzhavni standarty profesiinoi osvity : teoriia i metodyki [National Standards of Professional Education : Theory and Methodology] : [monografiia] / Za red. N. H. Nychkalo. – Khmelnytskyi : TUP, 2002. – 334 s.
8. Pometun O. I. Teoriia ta praktyka poslidovnoi realizatsii kompetentnisnogo pidkhodu v dosvidi zarubizhnykh krain [Theory and Practice of Consistent Implementation of the Competents Approach to the Experience of Foreign Countries] / O. I. Pometun // Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti : svitovyi dosvid ta ukrainski perspektvy

[Competency-Based Approach in Modern Education : World Experience and Ukrainian Perspectives] : [Biblioteka z osvithnoi polityky] / Pid zah. red. O. V. Ovcharuk. – K. : "K.I.S.", 2004. – S. 18–19.

9. Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). Strategy Paper on Key Competencies. An Overarching Frame of Reference for an Assessment and Research Program – OECD (Draft). – 8 p.

Петренко Н. В. Проблема определения педагогической компетентности преподавателя физического воспитания в вузах.

В статье рассмотрены проблемы определения педагогической компетентности учителя физического воспитания. Понятие "компетентность" рассматривается как способность квалифицированно выполнять задания или работу. Предоставляется анализ позиций ученых по вопросу формирования предметной и педагогической компетентности учителя высшей школы. Эффективность профессиональной деятельности в значительной степени определяет образовательные компетентности специалиста, который образуется на стадии подготовки, окончательно формируется и развивается в ходе практической деятельности.

Ключевые слова: компетентность, профессиональная компетентность, педагогической компетентности, учитель физической культуры, педагогической компетентности учителя физического воспитания.

Petrenko N. V. The Problem of Pedagogical Competence Definition of the Teacher of Physical Education in Institutes of Higher Education.

The article deals with the problem of defining the meaning of pedagogical competence in physical education. The term "competence" is defined as ability to complete tasks and to do work. The article displays also the scientific analysis of the problem of formation and development in case of pedagogical competence. The effectiveness of the professional activity defines the professional competence that is based on the stage of preparation and finally is formed and developed in process of the practice. The main aim of the article is to show the basic aspects of the scientific research in the sphere of pedagogical competence of the teacher of physical education. The author arrives at the conclusion that the problem of pedagogical competence definition of the teacher of physical education in institutes of higher education is very popular nowadays.

Keywords: competence, professional competence, pedagogical competence, teacher of physical education, pedagogical competence of the teacher of physical education.